

Artvin’de Nüfusun Demografik Yapısı

Erhan Berat Yakut¹✉, Zeki Koday²

Öz

Türkiye’nin doğu kesimlerinde konumlanan dağlık ve kırsal bölgeler, günümüzde hızlı demografik değişim ve dönüşümlere sahne olmaktadır. Bu çalışmada bu bölgeler içinde kalan Artvin’in 2024 yılı demografik istatistikleri dikkate alınarak nüfus yapısı göç, cinsiyet ve yaş yapısı gibi çeşitli demografik göstergeler açısından incelenmiş, ilin nüfus yapısının özellikleri sosyo-kültürel ve mekânsal boyutlarıyla analiz edilerek, göç, yerel gelişim ve sosyo-ekonomik yapı üzerine tespitler açıkça ortaya koyulmuştur. Çalışmada nitel ve nicel araştırma yöntemleri kullanılmış, TÜİK verileri esas alınarak elde edilen veriler nitel ve nicel yöntemlerle değerlendirilmiştir. Elde edilen bulgular, kırsal özellik taşıyan ilçelerde nüfusun düşük kaldığını, buna karşılık Hopa, Arhavi, Borçka, Kemalpaşa ve Merkez ilçelerde nüfusun yoğunlaştığını ortaya koymuştur. Cinsiyet dağılımı büyük oranda dengeli olmasına rağmen bazı ilçelerde erkek nüfusun kadın nüfusa oranla sayıca fazla olduğu gözlemlenmiştir. Bu durum da büyük ölçüde kırsal kesimlerde iş seçeneklerinin genel olarak erkek ağırlıklı olması ve tersine göç hareketleri ile bağlantılı olabileceğini göstermektedir. Bu çalışma, Artvin’in nüfus yapısının toplumsal ve ekonomik planlama süreçlerinde dikkate alınmasının önemini vurgulamaktadır.

Anahtar Kelimeler: Artvin, Nüfus, Nüfus Yapısı

JEL Kodları: J11, J13, J15, J24, R25

Demographic Structure of the Population in Artvin

Abstract

The mountainous and rural regions located in the eastern parts of Turkey are currently experiencing rapid demographic change and transformation. This study examines the population structure of Artvin, a province within these regions, in terms of various demographic indicators, including migration, gender, and age structure, using 2024 demographic statistics. The characteristics of the province's population structure are analyzed in socio-cultural and spatial dimensions, clearly demonstrating findings on migration, local development, and socio-economic structure. Qualitative and quantitative research methods were employed in the study, and the data obtained from TÜİK were evaluated using both qualitative and quantitative methods. The findings revealed that the population remained low in rural districts, while the population was concentrated in Hopa, Arhavi, Borçka, Kemalpaşa, and the central districts. While the gender distribution was largely balanced, it was observed that the male population outnumbered the female population in some districts. This suggests that job opportunities in rural areas are generally male-dominated and may be linked to reverse migration movements. This study highlights the importance of considering the population structure of Artvin in social and economic planning processes.

Keywords: Artvin, Population, Population Structure

JEL Codes: J11, J13, J15, J24, R25

¹ Doktora Öğrencisi, Atatürk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Coğrafya Bölümü, beratyakut@icloud.com, <https://orcid.org/0009-0009-6787-4603>

² Prof. Dr., Atatürk Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Coğrafya Bölümü, Beşerî ve İktisadi Coğrafya Anabilim Dalı, zkoday@atauni.edu.tr, <https://orcid.org/0000-0002-2126-9573>

✉ **Sorumlu yazar / Corresponding author,** beratyakut@icloud.com

Giriş

Bir ülkenin veya ilin nüfus büyüklüğünü tespit etmek eski dönemlerden beri toplumların ilgisine konu olmuş ve özellikle de bünyesinde merkezî teşkilat bulan devletler çeşitli yöntemlerle herhangi bir sınır içerisinde yaşayan nüfusun özelliklerini tespit etmek istemişlerdir (Gibson & Jung, 2002: 6-7). Bu istek doğrultusunda, insan nüfusunun dağılımı, değişim süreçleri ve nüfus kalıpları incelenmiş, ölüm oranı, nüfus hareketliliği ve doğum oranları gibi toplumsal yapı göstergeleri üzerine odaklanılmıştır (Halfacree & Barcus, 2020: 235-248). Özellikle sosyo- kültürel ve tarihi faktörler nedeniyle farklı etnik grupların meydana getirdiği kültürleri, sosyo-kültürel yapıyı, toplumlara özgü farklı etnik ilişkileri ve toplumların uyum süreçlerini analiz etmek ve değerlendirmek için nüfus artışının titizlikle incelenmesi gerekli kılınmıştır (Currier, 2005: 1162-1166).

Dünya genelinde elde edilen nüfus verilerine göre makro ve mikro düzeyde nüfusun artış hızı, büyüklüğü, yaş yapısı, doğum ve ölüm gibi nüfus özellikleri tarihsel süreç içerisinde devamlı değişmektedir. Toplumların modernleşme sürecinde etkili olan bu köklü ve sürekli toplumsal dönüşüm, insanlık tarihinde yerini alarak modern çağın seyrini değiştiren belirleyici bir faktör olmuştur (Yüceşahin, 2009: 2). Bu faktör doğrultusunda toplumların ihtiyaçlarına yönelik kamu hizmetlerinin etkili bir şekilde planlanabilmesi, ekonomik kaynakların sürdürülebilirlik açısından doğru biçimde yönetilebilmesi ve toplumların nüfus hareketlerine etki eden faktörlerin analiz edilebilmesi; mekânsal dağılım, nüfus büyüklüğü, yaş ve cinsiyet yapısı gibi toplumsal yapı göstergelerine bağlıdır (Zaman vd., 2008: 263).

Tarihsel olaylar üzerinde etkili olan nüfus koşulları, aynı zamanda salgın hastalıklar, savaşlar ve devletlerin nüfus artışını teşvik ya da dengelemeye yönelik politikalarıyla birlikte, nüfusun büyüklüğünü önemli ölçüde şekillendirmiştir (Haupt & Kane, 2000: 2). Bu yüzden bu faktörlerin etkilerini anlamak, askerlik çağına gelmiş erkek nüfusun sayısını tespit etmek, herhangi bir savaş durumunda insan kaynaklarını etkin bir şekilde kullanmak, vergiye tabii olan nüfusun sayısını tespit etmek gibi siyasi, ekonomik, sosyal ve askeri amaçlarla nüfus sayımı yapılmıştır.

Etnik çeşitliliğin yoğun ve dinamik olduğu, nüfus hareketlerinin sürekli olarak değiştiği sınır bölgeleri, çok katmanlı ve dinamik bir sosyal ve kültürel yapıya sahiptir (Halfacree & Barcus, 2020: 235-248). Bu yapıya sahip bölgelerde nüfus özelliklerinin incelenmesi sadece demografik açıdan meydana gelen değişimleri değil, aynı zamanda Sosyo-kültürel uyumu ve sınır ötesi ilişkileri kavrayabilmek açısından da öneme sahiptir (Newman, 2006: 143-161).

Artvin ili üzerine yapılan önceki demografik ve toplumsal çalışmalar, genellikle belirli temalar veya alt bölgeler çerçevesinde sınırlı veriyle yürütülmüştür. Yıldırım (2021), Artvin’de yaşlı bireylerin yaşantılarını nitel yöntemlerle ele alırken; Albayrak ve Yılmaz (2023), Ardanoç ve Şavşat ilçelerinde aktif yaşlanma olgusunu kırsal yaşam bağlamında değerlendirmiştir. Albayrak (2021) ise pandemi sürecinde köye dönüş eğilimini irdeleyerek kırsalın ekonomik ve kültürel yapısındaki değişimlere odaklanmıştır. Özbey ve Özbey (2020), göç olgusu çerçevesinde göçmen kadınların toplumsal uyum süreçlerini Artvin örneğinde analiz etmiş; Kışla (2008) ise Artvin’den İstanbul’a gerçekleşen göç hareketlerini sosyal politika açısından ele almıştır. Bu çalışmalar, Artvin’in toplumsal ve demografik yapısına

ilişkin değerli katkılar sunmakla birlikte çoğunlukla nitel yöntemlere dayalıdır, güncel verileri kullanım açısından sınırlıdır ve nicel açıdan kapsamlı uzun dönemli analizler içermemektedir. Bu bağlamda, hazırlanan çalışma; güncel TÜİK verilerini temel alarak Artvin'in nüfus yapısını yaş, cinsiyet, yerleşim ve göç gibi temel demografik göstergeler üzerinden kapsamlı biçimde analiz etmekte ve literatürdeki bu boşluğu gidermeyi amaçlamaktadır. Çalışmada karma yöntem yaklaşımı benimsenmiş; nicel verilerle desteklenen mekânsal analizler, nitel verilerle birlikte değerlendirilerek demografik yapının çok boyutlu olarak ele alınması hedeflenmiştir.

1. Araştırma Sahası

Araştırmaya konu olan saha, Türkiye sınırları içerisinde, Doğu Karadeniz Bölümü'nde yer almaktadır. Türkiye'nin kuzeydoğusunda konumlanan Artvin, kuzeyde Gürcistan ile sınır komşusudur. Doğusunda Ardahan, Batısında Rize, Güneyinde Erzurum illeri bulunmaktadır. Kuzeybatı tarafında Karadeniz'e kıyısı bulunan Artvin'in yaklaşık 32 km'lik bir sahil şeridi vardır. Merkez ilçeyle birlikte 9 ilçeden meydana gelmektedir. Merkez ilçe coğrafi olarak sahanın tam ortasında yer alırken, Kemalpaşa, Hopa, Arhavi ilçeleri de Karadeniz kıyı kesiminde yer almaktadır. Şavşat, Ardanuç ve Yusufeli ilçeleri de karasallaşmanın baskın olduğu iç kesimlerde yer alır. Borçka ve Murgul ilçeleri ise iç ve kıyı kesimleri arasında geçiş konumundadır.

Şekil 1: Artvin İlının Lokasyon Haritası

Kaynak: Yazarlar tarafından oluşturulmuştur

2. Yerleşme Tarihi

Tarih boyunca ulaşım açısından önemli geçiş noktasında yer alan Artvin, yerleşim tarihi açısından Orta çağda kurulmuş bir yerleşim yeri olarak bilinmesine rağmen çevresinde yer alan bazı bölgeler milattan önceki dönemde kurulmaya başlamıştır. 5. yüzyılda Bizans hâkimiyetine girmiş olan Artvin, İslam hâkimiyetine Hz. Osman Dönemi'nde katılmıştır. Bizanslılar ve Müslümanlar arasında sürekli olarak el değiştiren bu topraklara 939 yılında Bizanslılar tarafından Livane kalesi inşa edilmiş ve böylece de Artvin kasabasının temelleri

oluşmaya başlamıştır (Tuncel, 1991: 420).

1461 yılında Trabzon'un Osmanlı'nın hâkimiyeti altına alınmasından sonra, Doğu Karadeniz'in fethedilip Osmanlı hâkimiyeti altına alınması için görevlendirilen Hızır Bey söz konusu bölgede askeri harekate başlamıştır. Bu bahsi geçen fetihler sonucunda, Sarp'a kadar olan sahanın Osmanlı hâkimiyetine geçtiği görülmektedir. Çünkü Arhavi kazası da dahil olmak üzere birçok yerleşim alanlarının tahriri 1486 yılında gerçekleştirilmiş olup büyük olasılıkla Arhavi ve Hopa yerleşkelerinin 1486 yılından önce Osmanlı hâkimiyeti altına girdiği de söylenebilir (Aydın, 2018: 197-225). Yavuz Sultan Selim'in Trabzon'a sancak beyliği yaptığı dönemde herhangi bir sorun yaşamadan Gönye kalesini Osmanlı topraklarına katmıştır. Bu durum üzerine kurulmuş olan Gönye sancağına, Arhavi, Borçka ve Hopa yerleşmeleri bağlanmıştır (Orhankazi, 2021: 171-178).

15.yüzyılın sonlarına doğru, Artvin'in dahil olduğu Çoruh boyları, Gürcü Atabekleri devletinin sınırları içerisinde yer almaktaydı. Gürcistan'da 15.yüzyılın ikinci yarısında başlayan iç karışıklıklar ve politik sorunlar neticesinde çeşitli bölgelerde özerk beylikler ortaya çıkmıştı. Bu bahsi geçen beyliklerden biri de Samtshe Atabekleri olarak tanınan beylikti. Bu özerk beylik, dönemin yerel alanda en baskın otorite merkezi olarak öne çıkmış ve topraklarını Çoruh boylarından Erzurum'a kadar genişletmiştir (Çelik, 2021: 152). 1536 yılında Osmanlı tarafından Atabeklerden alınan Artvin, Tortum ve Yusufeli bölgeleri Osmanlı hâkimiyetine alınmıştır. Fakat 1548'de Safeviler tarafından Kars işgal edilince, Atabekler bu durumdan istifade ederek Artvin ve Yusufeli'ni tekrar kontrol altına almışlardır. Bu durum sonrasında 1549 yılında Vezir Ahmet Paşa önderliğindeki Osmanlı Ordusu Çoruh Vadisi'ni tamamen kontrol altına aldı. Livane Deresi ve Ardanuç da dahil olmak üzere 4 yerleşme sancak statüsüne getirilerek Erzurum yönetimine dahil edildi. 1578 yılında Safevilerle gerçekleşen Çıldır Düzü savaşı sonrası Osmanlı Devleti'nin bölgedeki üstünlüğü arttı ve Atabekleri devleti yöneticilerinin bu durumu kabul etmesi sonucu bahsi geçen devlet sona ermiş oldu (Çelik, 2021: 165).

Nisan 1920'den, 1921 yılının başlarına kadar Gürcü denetiminde olan Artvin (Gök, 2008:96), 1921 yılı itibarıyla anavatanı katılmış daha sonrasında, Şavşat ve Artvin kazaları 4,5 ay süreyle Ardahan sancağına dahil edilmiştir. Bu dönemde Hopa kazası Rize'ye, Yusufeli kazası ise Erzurum sancaklarına dahil edilmiştir. Yine bu dönemde 07.07.1921 tarihli 133 sayılı kanun gereğince Artvin liva statüsü kazanmış, Şavşat kazası da Ardahan'dan alınarak Artvin'e bağlanmıştır (Gök, 2008: 89-104). Bu durum sonucunda, 1924 yılında Teşkilatı Esasiye Kanunu'nda yapılan değişikliklerle Liva-Sancak idari birimleri kaldırılıp (Küçükkuşurlu, 2008), vilayet-kaza-nahiye şekline getirilmesi sonucunda Artvin vilayet statüsüne kavuşmuştur. Daha öncesinde Erzurum'a verilen Yusufeli, 26.06.1926 tarihinde tanınan 877 sayılı Kanun gereğince Erzurum'dan alınarak Artvin'e bağlanmış; (Kanun No: 877, 1926), 24.05.1928 yılında tanınan 1282 kanun ile de Borçka kazası nahiye statüsüne getirilerek Artvin'e bağlanmıştır. Dokuz yıl boyunca Artvin vilayetine bağlı olarak yönetilen bu idari alanlar, 01.06.1933 tarihli 2197 sayılı kanun gereğince, merkezi Rize olacak şekilde Rize ve Artvin illeri birleştirilerek Çoruh vilayeti adıyla yeni bir vilayet oluşturulmuştur (Gül, 2016: 133-151). Daha sonra 25 Temmuz 1935 tarihinde dönemin başbakanı İsmet İnönü Artvin'e ziyareti sırasında, bölgenin coğrafi yapısının elverişli olmaması ve şehir merkezinin uzaklığı gibi sorunları görerek gündeme getirmiştir. Gündeme gelen bu konu üzerine

hükûmet, 1936 tarihinde kabul edilen 2885 sayılı kanun ile merkezi Rize olan Çoruh vilayetini kaldırmış; Artvin Şavşat, Hopa, Merkez ve Borçka ilçeleriyle birlikte daha önce Erzurum'a verilen Yusufeli ilçesi de dahil olmak üzere yeni yönetim merkezi Artvin olan yeni Çoruh ilinin kurulmasına karar vermiştir. Bu karar sonrasında Artvin 1936-1956 yılları arasında Çoruh adı ile anılmış, 1956'dan sonra ise il için Çoruh ismi yerine günümüzde kullanılan Artvin adı kullanılmaya başlanmıştır (Özçağlar, 2015: 220).

3. Yöntem

Son yıllarda veri kaynaklarına ulaşılabilirliğin artması, mekânsal ve matematiksel verilere dayalı analiz yöntemlerinin gelişmesi nüfus çalışmalarının kapsamını ve yöntemsel kapasitesini büyük ölçüde artırmıştır (Xiao vd., 2025: 2).

Bu çalışma, Artvin ilinin nüfus özelliklerini belirlemek amacıyla karma yöntem yaklaşımıyla gerçekleştirilmiştir. Hem nicel hem de nitel araştırma tekniklerinin birlikte kullanıldığı bu yöntem, demografik yapının daha bütüncül bir şekilde analiz edilmesini sağlamıştır. Nicel veriler, Türkiye İstatistik Kurumu'nun Adrese Dayalı Nüfus Kayıt Sistemi (ADNKS) ile yerel idari birimlerin yayımladığı istatistiksel dokümanlardan elde edilmiştir. Bu veriler; nüfusun yıllara göre değişim oranları, yaş ve cinsiyet yapısı, mekânsal dağılımı ve göç hareketliliği gibi temel demografik göstergeler çerçevesinde değerlendirilmiştir. Analiz sürecinde ArcMap 10.8.2 yazılımı kullanılarak tematik haritalar oluşturulmuş, böylece nüfus verileri hem istatistiksel hem de mekânsal olarak görselleştirilmiştir. Nitel araştırma yöntemi ise, nicel verilerin yorumlanmasına katkı sağlamak ve sahaya özgü demografik eğilimleri derinlemesine anlayabilmek amacıyla kullanılmıştır (Doğanay, 2014: 6-15, Baki ve Gökçek, 2012: 4).

4. Bulgular

4.1. Nüfus Değişimleri

Nüfus, belirli bir bölgede yaşayan insanların sayısını ifade eden önemli bir demografik göstergedir. Bu bölgeler, küresel ölçekte kıtalar ve ülkeler olabileceği gibi, yerel ölçekte köyler, kasabalar ya da şehirler gibi daha küçük yerleşim alanlarını da kapsayabilir. Nüfusa ilişkin veriler genellikle devletlerin düzenli aralıklarla gerçekleştirdiği nüfus sayımları yoluyla elde edilir. Bunun yanında, nüfus coğrafyası alanı; ölüm, doğum, göç gibi demografik göstergelere dair istatistiksel verilerden yararlanarak, nüfusun yapısı ve dağılımı hakkında daha derinlemesine analizler yapmayı hedefler (Güner, 2010: 1).

Türkiye'de Cumhuriyet'in ilanından itibaren uygulanmaya başlanan düzenli nüfus sayımları, il düzeyindeki nüfus verilerinin düzenli bir biçimde toplanmasına imkân sağlamıştır. Bu çalışmalar sayesinde yalnızca toplam nüfus değil, aynı zamanda kırsal ve kentsel nüfusun dağılımı gibi nüfus açısından temel bilgiler de elde edilmiştir. Elde edilen bu bilgiler; bölgesel kalkınma stratejilerinin oluşturulması, mekânsal gelişme sürecinin izlenmesi ve kentsel planlamaların gerçekleştirilmesi gibi birçok alanda temel veri kaynağı olarak değerlendirilmiştir. Bu doğrultuda Artvin'in nüfus yapısı tarihsel süreç içerisinde sosyal ve ekonomik faktörler doğrultusunda önemli değişiklikler geçirmiştir. Bu değişim, üç temel döneme ayrılarak incelenebilir:

- Cumhuriyet Dönemi Öncesi Dönem (1572-1922)
- Kırsal Nüfus Azalışı ve Göç Dönemi (1927- 1980)
- Modern Dönem ve Demografik Yaşlanma Dönemi (1980- Günümüz)

Artvin iline bağlı yerleşmelerin Cumhuriyet dönemi öncesi nüfusları incelendiğinde, bölgedeki nüfus yapısında dönemsel açıdan önemli değişimler görülür. XIX. Yüzyılın ortalarından XX. başlarına kadar uzanan bu dönemde, bazı yerleşim alanlarında dikkat çekici nüfus artışları yaşanırken, bazı alanlarda ise azalmalar meydana gelmiştir. Özellikle 1869 yılında merkez kazasında 17.942 olarak tespit edilen nüfusun, 1922’de 14.209’a kadar gerilemesi, bu yerleşim alanının çeşitli gelişmelerden etkilenmiş olabileceğini göstermektedir. Diğer yandan 1872 yılında Şavşat nahiyesinde 6.448 olarak tespit edilen nüfusun 1922’de büyük artış göstererek 25.276’ya yükselmesi, yerleşim alanına yönelik göç dalgalarının veya idari sınırlara yönelik düzenlemelerin bir sonucu olduğu görülmektedir. Borçka ve Yusufeli gibi yerleşim alanlarında dönemsel olarak artışlar yaşanırken Arhavi ve Hopa gibi kıyı yerleşimlerinde ise nüfus artışında istikrar yaşandığı görülmektedir. 1872 yılında 48.948 olarak tespit edilen bölge nüfusunun 1922 yılında 53.405’e yükselmesi, Artvin vilayetinin Cumhuriyet dönemi öncesinde sınırlı da olsa kademeli bir artış eğilimine girdiğini göstermektedir (Tablo 1). Tespit edilen bu artış eğilimi her ne kadar düşük düzeyde olsa da söz konusu dönemde yaşanan önemli göç dalgaları, savaşlar ve idari sınır düzenlemeleri gibi pek çok faktörün, bölgenin nüfus yapısını önemli ölçüde etkilediği anlaşılmaktadır.

Tablo 1: Artvin İli Cumhuriyet Dönemi Öncesi Sınırlarındaki Yerleşmelerin Nüfusları

Yerleşmeler / Yıllar	1574	1843	1869	1872	1876	1922
Merkez Nahiyesi	--	6-7 bin	17942	15972	16074	14209
Ardanuç Nahiyesi	--	--	--	5762	--	7809
Arhavi Nahiyesi	--	--	6521	6643	7827	--
Borçka	--	--	2955	3955	3630	6111
Hopa Nahiyesi	--	--	4496	4496	3994	--
Şavşat Nahiyesi	--	--	--	6448	--	25276
Yusufeli Nahiyesi	9019	--	--	5672	--	--
Toplam				48.948		53.405

Kaynak: (Doğanay ve Orhan, 2014)

1927 ile 1980 yılları arasındaki dönemde, Artvin nüfusunda önemli değişimler tespit edilmiştir. 1927 yılında 89.630 olarak tespit edilen nüfus, 1980 yılına gelindiğinde büyük bir artış göstererek 228.997’ye ulaşmıştır. Bu dönemde meydana gelen bu ciddi artış, Türkiye genelinde uygulanan kalkınma stratejileri, nüfus yapısı değişimi ve mekânsal faktörlerle doğrudan ilişkilidir (Tablo 2). 1940’a kadar uzanan dönemde meydana gelen nüfus artışı, nüfus kayıt mekanizmalarının geliştirilmesi ile Cumhuriyetin erken dönem politikalarının katkısıyla gerçekleşmiştir 1950-1960 döneminde ise nüfus artışı en yüksek seviyesine ulaşmıştır Bu dönemdeki nüfus artışının temel sebepleri II. Dünya Savaşı’nın sona ermesiyle silah altına alınan erkek nüfusun sivil yaşama geri dönmesi, doğum oranlarında görülen artış, kırsal bölgeye yönelik politikaların geliştirilmesi ve göç olaylarının henüz etkili olmaması ile açıklanabilir. Ancak 1960 sonrasına bakıldığında nüfus artışında keskin bir düşüş olduğu görülür. Bu düşüş, özellikle 1970-1980 döneminde meydana gelen yıllık nüfus artış hızının %1,38 seviyelerine kadar düşmesiyle netlik kazanmıştır. Bu dönemde meydana gelen bu düşük nüfus artış hızı, bölge nüfusunun göç etmesiyle gerçekleşmiş ve bölgenin nüfus

yapısının değişmesinde temel bir dönüm noktası olmuştur (Özbayrak, 2018: 40)

Tablo 2: 1927-1980 Yılları Arası Artvin Nüfusunun Değişimi (1927-1980)

Yıllar	Artvin İli Nüfusu	Yıllık Nüfus Artış Hızı
1927	89.630	—
1940	142.669	14.57
1950	163.717	14.75
1960	196.301	19.90
1970	225.869	15.06
1980	228.997	1.38

Kaynak: TÜİK (1927-1980).

1980-2024 yıllarını kapsayan dönem, Artvin ilinin nüfus yapısında önemli bir azalma eğiliminin öne çıktığı bir dönem olmuştur. 1970’li yıllarda başlayan nüfus artış hızındaki düşüş, 1980’den itibaren daha da belirginleşmiş ve bu tarihten sonra nüfus artışı büyük oranda düşük seviyelerde kalmıştır. 1980 yılı itibarıyla yaklaşık 229 bin civarında olan il nüfusu, geçen 44 yıl içinde belirgin bir azalma göstermiştir. Bu dönem sonunda Artvin genelinde nüfus yaklaşık 169 bin seviyesine kadar gerilemiş, bu da toplamda yaklaşık 59.717 kişilik bir kayba karşılık gelmiştir. Nüfustaki azalmayı sadece artış hızındaki yavaşlamayla açıklamak, durumu tam anlamıyla ifade etmede yetersiz kalabilir. Ancak Artvin yerel ölçekte değerlendirildiğinde, nüfusun azalmasının ardında daha çok dış göç hareketleri ve Ancak Artvin yerel ölçekte değerlendirildiğinde, nüfusun azalmasında başta dış göç hareketleri olmak üzere, istihdam olanaklarının sınırlılığı, geçim kaynaklarının yetersizliği, eğitim ve sağlık hizmetlerine erişim sorunları gibi sosyo-ekonomik faktörlerin belirleyici olduğu görülmektedir. (Özbayrak, 2018: 102-105).

Tablo 3: 1980-2024 Yılları Arasında Artvin ve Türkiye Nüfusu ile Nüfus Artış Hızları

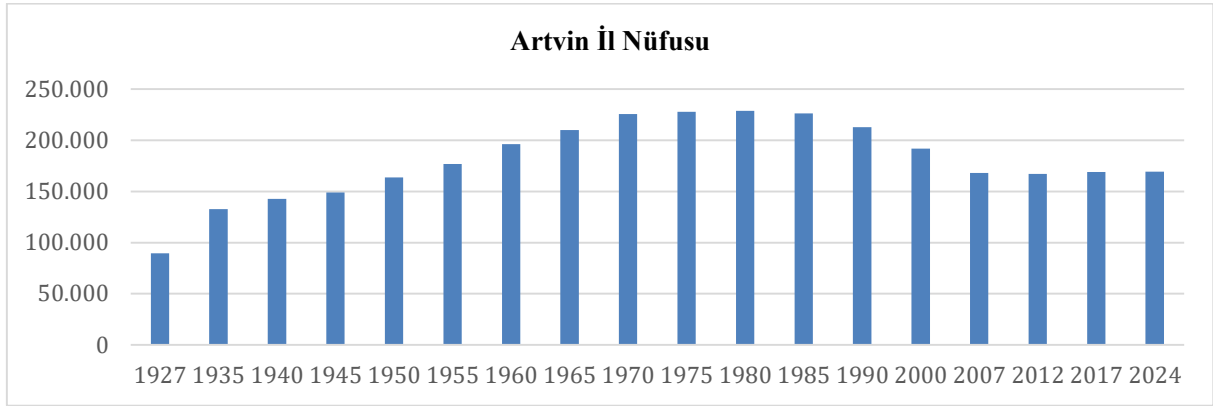
Yıllar	Artvin İli Nüfusu	Hızı	Türkiye Nüfusu	Yıllık Nüfus Artış Hızı
1980	228,997	%0,8	44.736.957	%22
1985	226,338	-%2	50.664.458	%26
1990	212,833	-%12	56.473.035	%23
2000	191,934	-%10	67.803.927	%20
2007	168,092	-%18	70.586.256	%6
2012	167,082	-%1	75.627.384	%14
2017	166,143	-%1	80.810.525	%1
2022	169,403	%0	85.279.553	%7
2023	172.356	%1,74	85.372.377	%1
2024	169.280	-%1,78	85.664.944	%3

Kaynak: TÜİK (1980-2024).

4.2. Nüfusun Dağılımı

Araştırma sahasında nüfus dağılımı, yerleşim yerleri arasında belirgin farklılıklar göstermektedir. Bu durumun temelinde coğrafyanın etkisi büyüktür. Bölge sakinleri eğim, yeryüzü şekilleri, iklim ve yükselti faktörlerinin etkisiyle genellikle alçak yamaçlar ve vadi tabanlarındaki düz alanlarda yaşamayı tercih etmektedir. Ayrıca, sık bitki örtüsü ve zorlu ulaşım imkânları, nüfusun bölge genelinde düzensiz dağılmasına sebep olmuştur (Koday ve Erhan, 2010: 229-230).

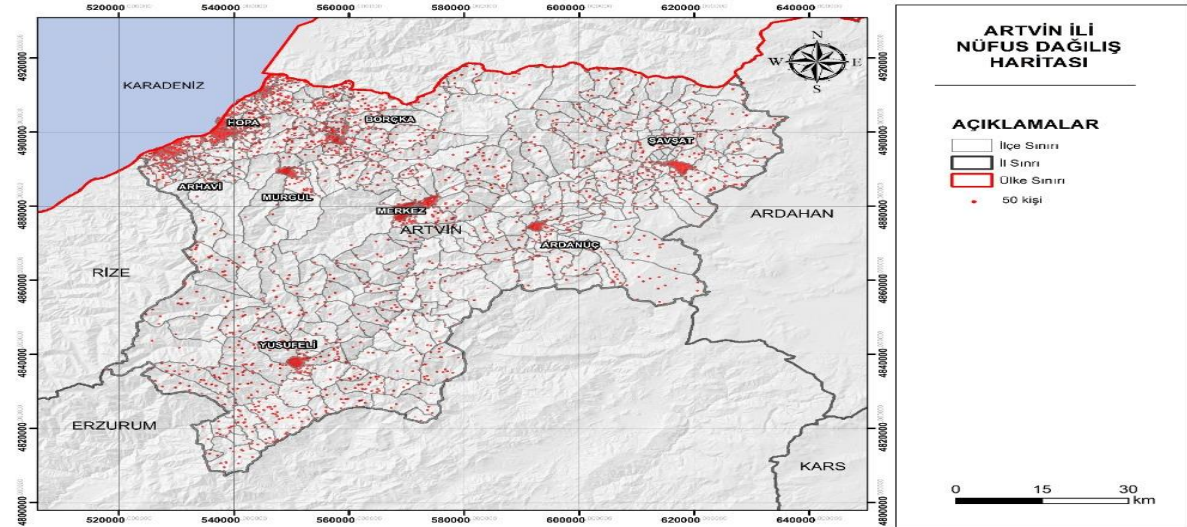
Şekil 2:1927-2024 Yılları Arası Artvin İl Nüfusunun Seyri

Kaynak: TÜİK (1927-2024).

Araştırma alanında nüfusun dağılımını şekillendiren en belirgin unsur, bölgenin doğal coğrafi özellikleridir. Doğu Karadeniz Dağlık Bölgesi içerisinde yer alan araştırma sahası, kıyı ile iç kesim dağlarının birbirine oldukça yaklaştığı bir alanda yer almaktadır. Kaçkar dağı ve Karçal Dağları, Artvin'in en yüksek zirvelerini oluştururken; Yalnızçam, Akdağ ve Mescit sıra dağları ise sahanın güney ve doğu sınırlarını belirlemektedir. Bölgede geleneksel olarak sürdürülen yaylacılık faaliyetlerine katılım yüksek olup bu durum bazı dönemlerde yüksek rakımlı bölgelerde nüfus hareketliliği yaşanmasına sebep olmaktadır (Albayrak ve Yılmaz, 2022: 387).

Şekil 3: Artvin İli Nüfus Dağılım Haritası

Kaynak: Yazarlar tarafından oluşturulmuştur.

İlde sıradağların Karadeniz kıyısından iç bölgelere doğru paralel uzanması, iklim koşullarında önemli ölçüde farklılıklara sebebiyet vermektedir. Bu dağların denize bakan yamaçlarında daha ılıman ve nemli bir iklim hüküm sürerken, iç kesimlere ilerledikçe bu iklim özelliklerinin zayıfladığı gözlemlenmektedir (Öğ ve diğerleri, 2024: 131-148). Söz konusu coğrafi yapısı, tarım alanlarının sınırlı olmasına ve yerleşimlerin dağınık biçimde gelişmesine neden olmaktadır. Bu durum, ekonomik faaliyetlerin çoğunlukla hayvancılık ve küçük ölçekli tarıma dayanmasına yol açarken; toplumsal yapıda da kapalı, yerel ilişkilerin baskın olduğu bir örüntü ortaya çıkarmaktadır (Zaman, 2018: 335-337). Ancak coğrafi

yapının etkisi bunlarla sınırlı değildir; ulaşım, eğitim ve sağlık hizmetlerine erişim gibi temel alanlarda da önemli kısıtlar yaratmaktadır. Bu sebeple, daha elverişli iklim koşullarına sahip kıyı kesimlerinde nüfusun yoğunlaştığı görülmektedir (Şekil 3). Buna karşılık iç kesimlerde iklim açısından uygun vadilerde nüfusun daha dağınık ve seyrek bir şekilde yerleştiği gözlemlenmektedir. Araştırma sahasında gözlemlenen iklim çeşitliliği (Aytuğ ve Mıkacılı, 2017: 228), farklı iklime ihtiyaç duyan tarım ürünlerinin başarılı şekilde yetiştirilebilmesine olanak sağlamaktadır. Doğu Karadeniz Bölgesi'nde ekonomik açıdan yüksek değere sahip ürünlerden biri olan çay, yerel ekonomide önemli bir yer tutmaktadır. Bu nedenle, özellikle Artvin'in Arhavi, Hopa ve Kemalpaşa gibi çay tarımının yoğun yapıldığı ilçelerinde nüfus yoğunluğunun da yüksek olduğu gözlemlenmektedir (Yalçınkaya ve Kurt, 2022: 222). Artvin'in bu belirli alanlarında ekonomik faaliyetlerin yoğunluğu ile nüfusun dağılımı arasında doğrudan bir ilişki bulunmaktadır.

Sahada yer alan dağlık arazi, ulaşım koşullarını büyük ölçüde etkilemektedir. Bölgedeki baraj inşaatları ve tünel projeleri (Ovit ve Ardanuç Tünelleri gibi) ulaşım ağını önemli ölçüde değiştirmiştir. Bu gelişmelerle birlikte, ulaşım şartları iyileşmiş, yol mesafeleri kısalmış ve bölgeye erişilebilirlik artmıştır. Diğer yandan, sahil bölgesindeki Hopa ve Arhavi ilçeleri, karayolu ve denizyolu ulaşımı açısından daha elverişli durumdadır (Doğanay ve Orhan, 2014: 8). Özellikle Hopa'daki liman, yerel ekonomiye önemli bir katkı sunmaktadır (Tatar ve diğerleri, 2019: 146-150). Bunun yanında, Karadeniz'in sunduğu imkânlar yalnızca limanlar ve ulaşım altyapısıyla sınırlı kalmamaktadır. Bölge, zengin doğal kaynakları, verimli tarım arazileri, deniz ürünleri potansiyeli ve turizm olanaklarıyla da ekonomik ve sosyal açıdan önemli fırsatlar sunmaktadır (Dağlı, 2009: 100-150). Sahil kesiminde yaşayan birçok aile geçimlerini balıkçılıkla sağlamaktadır (Zaman, 2005: 31-42). Bu ekonomik çeşitlilik, uygun iklim koşulları ve ulaşım avantajları sebebiyle sahil bölgeleri, nüfus yoğunluğunun en fazla olduğu alanlar olarak öne çıkmaktadır. Ayrıca, Hopa ilçesinde yer alan Sarp Sınır Kapısı, bölgenin Gürcistan ile sosyal ve ticari ilişkilerinde önemli bir rol oynamaktadır (Koday, 2010: 2-11).

Nüfus dağılımını belirleyen bir başka faktör ise yönetim faktörüdür. Bu doğrultuda, Artvin'in merkez ilçesi, sahil kesimleriyle aynı avantajlara sahip olmasa da konumu itibarıyla bölgede en yüksek nüfus yoğunluğuna sahip yerleşim yerlerinden biri olarak öne çıkmaktadır (Doğanay-Orhan, 2014: 9).

Saha içindeki ilçelerin nüfus yoğunlukları değerlendirildiğinde, farklılıkların belirgin olduğu bir tablo ortaya çıkmaktadır (Tablo 4). Araştırma sahasının aritmetik nüfus yoğunluğu 23'dür ve bu değer ilçeler arasında sahil ilçesi konumunda olan Hopa'da en yüksek değere sahiptir. Ve bu ilçeyi ülkemizin en yeni ilçesi olan Kemalpaşa izlemektedir. Merkez ilçenin nüfus yoğunluk bakımından dördüncü sırada olduğu ve Yusufeli ilçesinin ise nüfus yoğunluğu bakımından en düşük değere sahip olduğu tespit edilmiştir. Bu durum, yerleşim düzeninin parçalı ve düzensiz olduğunu, mevcut nüfusun büyük çoğunluğunun birkaç ilçede toplandığını göstermektedir. Arazi koşullarının iyi olmadığı dağlık ve kırsal alanlarda düşük nüfus yoğunluğu yaşanırken, merkeze yakın ve kıyıya yakın ilçelerde nüfus yoğunluğunun yaşandığı tespit edilmiştir.

Tablo 4: 2024 Artvin İli Nüfus Yoğunluklarının İlçelere Göre Dağılımı

Yıl	İlçe	İlçe Nüfusu	Yüzölçümü (km ²)	Nüfus Yoğunluğu (km ² / kişi)
2024	Merkez	36.071	1.141	32
2024	Hopa	27.806	130	214,00
2024	Borçka	22.288	805	28
2024	Arhavi	21.821	407	54
2024	Yusufeli	18.080	2.261	8
2024	Şavşat	16.534	1.316	13
2024	Ardanuç	11.006	958	11
2024	Kemalpaşa	9.343	74	126
2024	Murgul	6.331	301	21
	Toplam	169.280	7.393	23

Kaynak: TÜİK

4.3. Nüfusun Cinsiyet Oranı ve Yaş Yapısı

Bir bölgenin yalnızca nüfus yapısı, cinsiyet ve yaş dağılımı gibi demografik özellikleri değil; aynı zamanda nüfusun ekonomik ve sosyal faktörleri de dikkate değer bir önem taşımaktadır. (Koca, 2005: 84). Toplumda cinsiyet oranının belirlenmesi, yani belirli sayıda kadına karşılık gelen erkek sayısının hesaplanması, bu alandaki tespitler açısından büyük öneme sahiptir (Tümertekin ve Özgüç, 2011: 272).

Cinsiyet ve yaş gibi demografik göstergeler, bir bölgedeki nüfusun demografik yapısını anlayabilmek açısından temel göstergeler arasında yer alır. Bu tür verilerin analiz edilmesi, bireylerin ihtiyaçlarını ve toplumsal rollerini belirlemekle kalmaz, bu doğrultuda etkili politika ve kalkınma stratejilerin geliştirilmesine de olanak sağlar (Işık, 1997: 287). Özellikle iktisadi ve toplumsal hedeflere ulaşmak için politika oluşturulurken, doğru tercihlerin yapılmasının önemi büyüktür (Doğanay, 1997: 165). Çünkü toplumun demografik yapısının analiz edilmesi, sağlık, siyasal, ekonomik ve eğitim gibi alanlarda sunulan hizmetlerin nüfusun ihtiyaçlarına uygun biçimde planlanmasına ve etkili bir şekilde uygulanmasına olanak tanır (Özgür, 1998: 76, akt. Doğanay- Orhan, 2014).

Araştırma alanında uzun süre cinsiyet oranlarında dikkate değer bir fark görülmemiştir. Ancak 1923-1924 sonrası savaşların etkisiyle, özellikle 1945 yılında erkek nüfus oranında ciddi bir düşüş yaşanmış ve bu durumda askerlik sebebiyle ortaya çıkmıştır. 2000-2012 döneminde erkek nüfus fazlalığı gözlenmiş, 2007 yılında ise kadın nüfus erkek nüfusu 42 kişiyle geçmiştir (Tablo 5).

2024 verilerine göre, bölgede kadın ve erkek nüfusu eşitlenmiş, her iki cinsiyet de yaklaşık %50 oranına ulaşmıştır. Bu durum, Türkiye genelindeki cinsiyet dağılımıyla da büyük oranda uyumludur; ülke genelinde kadın nüfusu %50,1, erkek nüfusu ise %49,9 olarak kaydedilmiştir (TÜİK, 2024). Sahada cinsiyet dengesini etkileyen olağanüstü bir olay yaşanmamış, fakat sürekli göç veren bir saha olması sebebiyle tespit edilen bu durumun aile göçlerinin etkisiyle meydana geldiği düşünülmektedir.

Tablo 5: 1927- 2024 Yılları Arası Artvin İl Nüfusunun Cinsiyet Dağılımı ve Oranı

Yıllar	Erkek Nüfusu	Erkek Yüzdesi	Kadın Nüfusu	Kadın Yüzdesi	Cinsiyet Oranı
2024	84.577	50	84.703	50	99,85
2023	86.355	50,1	86.001	49,9	100,41
2022	84.946	50,1	84.457	49,9	100,58
2021	85.952	50,7	83.591	49,3	102,82
2020	85.523	50,5	83.978	49,5	101,84
2019	85.975	50,3	84.900	49,7	101,27
2018	83.524	50,4	86.295	49,6	101,65
2017	84.597	50,3	82.619	49,7	101,1
2016	84.597	50,3	83.471	49,7	101,35
2015	84.679	50,3	83.691	49,7	101,18
2014	85.365	50,3	84.309	49,7	101,25
2013	85.160	50,3	84.174	49,7	101,17
2012	84.060	50,3	83.022	49,7	101,25
2011	83.732	50	82.662	49,7	101,29
2010	82.321	50,3	82.438	50	99,86
2009	83.139	49,5	82.441	49,7	100,85
2008	83.486	49,5	83.098	49,9	100,47
2007	84.025	49,2	84.067	50	99,9
2000	96.599	50,3	95.335	49,7	101,3
1990	104.093	48,9	108.740	51,1	95,7
1985	110.557	48,8	115.781	51,2	95,4
1980	112.606	49,2	116.391	50,8	96,7
1975	113.829	49,9	114.197	50,1	99,6
1970	110.613	49	115.256	51	95,9
1965	102.630	48,9	107.435	51,1	95,5
1960	96.463	49,1	99.838	50,9	96,6
1955	85.677	48,5	91.168	51,5	93,9
1945	71.465	48	77.470	52	92,2
1940	69.678	48,8	72.991	51,2	95,4
1935	64.348	48,4	68.547	51,6	93,8
1927	58.647	48,9	61.297	51,1	95,6

Kaynak: TÜİK**Tablo 6:** 2024 Yılı İlçelere Göre Erkek ve Kadın Nüfusları

Yıl	İlçe	İlçe Nüfusu	Erkek Nüfusu	Kadın Nüfusu	Nüfus Yüzdesi
2024	Merkez	36.071	17.367	18.704	%21,31
2024	Hopa	27.806	13.838	13.968	%16,43
2024	Borçka	22.288	11.408	10.880	%13,17
2024	Arhavi	21.821	10.727	11.094	%12,89
2024	Yusufeli	18.080	9.102	8.978	%10,68
2024	Şavşat	16.534	8.295	8.239	%9,77
2024	Ardanuç	11.006	5.729	5.277	%6,50
2024	Kemalpaşa	9.343	4.790	4.553	%5,52
2024	Murgul	6.331	3.321	3.010	%3,74

Kaynak: TÜİK

Nüfusun cinsiyet dağılımı İlçelere göre incelendiğinde ilçeler arasında küçük farklar gözlemlenmektedir. Arhavi, Hopa ve merkez ilçelerinde kadın nüfusunda erkek nüfusuna oranla fazlalık görülmektedir. Buna karşılık Şavşat, Ardanuç, Kemalpaşa ve Murgul ilçelerinde erkek nüfusu az da olsa kadın nüfusunu geçmektedir. Cinsiyet dağılımı arasındaki bu farklar her ne kadar büyük çapta olmasa da Şavşat, Ardanuç, Kemalpaşa ve Murgul ilçelerindeki erkek nüfusun fazlalığı ormancılık, tarım gibi emek gerektirecek sektörlerin yaygınlığıyla ilişkili olabilir. Ayrıca kırsal alanlarda yaşayan kadınların, evlilik ve eğitim gibi

sebeplerle daha gelişmiş merkezi yerleşim birimlerine göç etmesi, sahadaki cinsiyet dağılımında etkili olmaktadır (Öztürk ve Türker, 2018: 2-6, Özbey ve Özbey, 2020: 171-173).

Tablo 7: Geniş Aralıklı Yaş Sınıflandırmasına Göre Artvin ve Türkiye Geneli Nüfusları (2024)

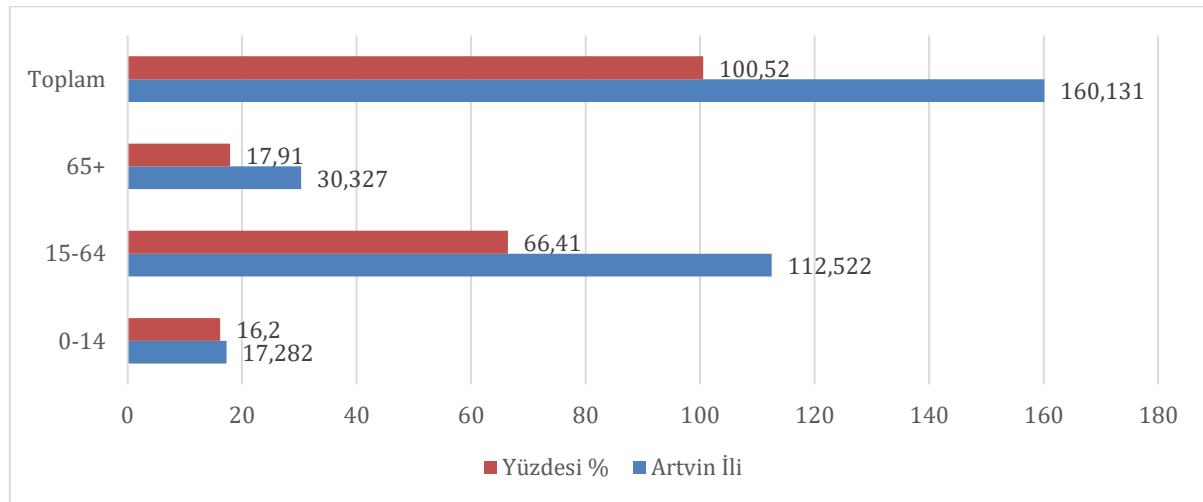
Yaş Grubu	Artvin İli	Yüzdesi %	Türkiye Geneli	Yüzdesi %
0-14	17,282	16,2	18.735.111	21,97
15-64	112,522	66,41	58.092.773	68,14
65+	30,327	17,91	8.451.669	9,91
Toplam	160,131	100,52	85.279.553	100,02

Kaynak: TÜİK

Geniş yaş aralığına göre yapılan gruplandırmada, araştırma alanındaki nüfusun %16,2'si 0-14 yaş grubundadır. Ülke genelinde ise çocuk nüfus oranı %25,5 civarındadır (Tüik,2024). Bu durum, doğum oranlarının düşük seviyelerde olduğuna işaret etmektedir. Araştırma sahasında en fazla nüfusu içerisinde barındıran grup 15-64 yaş aralığındaki çalışma çağındaki nüfustur ve bu grup toplam nüfusun %66,41'ini oluşturmaktadır.

Sahadaki 15-64 yaş aralığındaki nüfus oranı, ülke genelindeki aynı yaş grubunun oranlarıyla büyük ölçüde benzerlik göstermektedir. İş imkanlarının çeşitli olduğu bölgelerde çalışma çağındaki nüfusun yüksek olması, bölgenin ekonomik gücünü artıran temel bir faktör olarak değerlendirilebilir. (Doğanay, 1997: 167, akt. Doğanay- Orhan, 2014). Fakat araştırma sahasında yeterli iş olanaklarının bulunmaması, çalışma çağındaki nüfusun büyük bir bölümünün göç etmesine, kalan kısmının ise işsizlikle mücadele etmesine sebebiyet vermektedir (Kılıç, 2020). 2024 verilerine göre, araştırma sahasındaki işsizlik oranı %8,9 olarak kaydedilmiş ve buna karşın istihdam oranında %54,1 seviyesinde olduğu tespit edilmiştir (TÜİK, 2024). Ayrıca araştırma sahasında, 65 yaş ve üzeri nüfus oranının oldukça yüksek olduğu gözlemlenmektedir. 2024 yılı verilerine göre Artvin, yaşlı nüfusun en fazla yer aldığı iller arasında yer almaktadır (%17,9). Yüksek yaşlı nüfus oranı, sağlık hizmetlerinde yapılan iyileşmeler ve yaşam kalitesinin artmasıyla 65 yaş üstü nüfusta artışa yol açmasıyla ilişkilendirilebilir (Tablo 7).

Şekil 4: Artvin İlindeki Nüfusun Yaş Gruplarına Göre Dağılımı (2024)

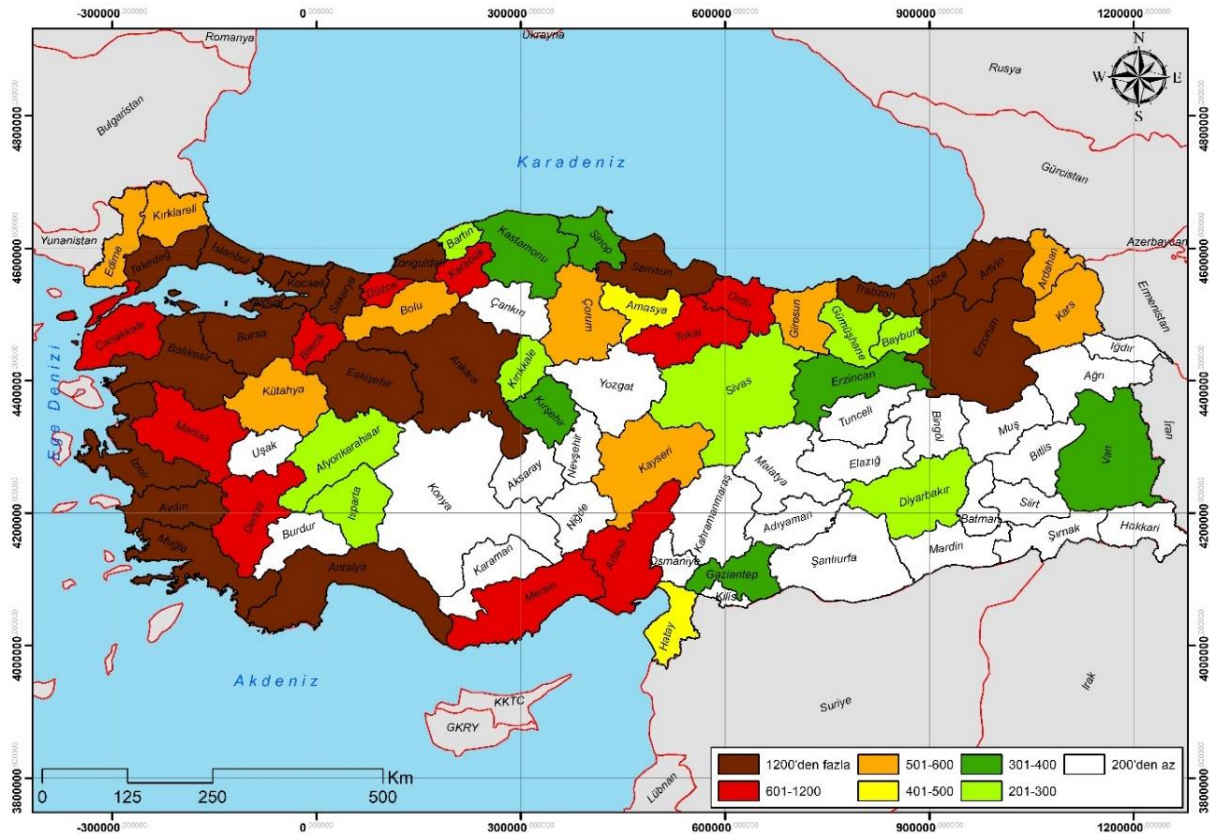
Kaynak: TÜİK

4.4. Göçler

Göç, yaşayan toplumların yeni yaşam tarzlarına, yeni kimliklere, yeni kültürlerle tanışmasının yanında insanların ekonomik, toplumsal, demografik ve çevrebilimle alakalı meydana gelen değişim ve dönüşümleri ortaya koymaktadır (Aydın, 2023: 78).

Doğu Karadeniz bölümü Türkiye'nin göç veren bölümlerinden biri olup araştırma sahamız olan Artvin ili de bulunduğu bölge ile benzer göç dinamiklerine sahiptir. Ancak bu benzerliğe rağmen, araştırma sahasının yalnızca göç veren bir bölge olduğu düşüncesi yanıltıcı bir değerlendirme olur. Çünkü saha belirli dönemlerde göç vermekle birlikte, genel olarak net göç verisinin negatif değerlerde seyrettiği bir bölgedir. 2018 yılında araştırma alanından farklı bölgelere göç eden kişi sayısı 8.876 iken aynı yıl bölgeye gelen göçmen sayısı 15.934 olarak kaydedilmiştir. Bu veriler doğrultusunda net göç miktarı 7.058 ve net göç hızı 41,4 olarak hesaplanmıştır. 2023-2024 dönemine ait istatistiklere göre ise ilin göç dinamiklerinde göç almanın ön planda olduğu ve net göç oranlarında dikkate değer bir artış yaşandığı gözlemlenmektedir. Bu durum, bölgenin ekonomik ve toplumsal faktörlerinin göç hareketlerini etkilediğini ortaya koymakta; ayrıca, geçmiş yıllarda göç edenlerin emeklilik sonrası memleketlerine dönüş isteğinde desteklemektedir. Bu durumda, araştırma sahasında net göç oranlarının zaman içerisinde azalma eğilimine girdiğini de desteklemektedir.

Şekil 5: Artvin Nüfusuna Kayıtlı Olanların İllere Göre Dağılımı (2024)

Kaynak: Yazarlar tarafından oluşturulmuştur.

Elde edilen bilgiler ışığında, Artvin ilinde Cumhuriyet döneminde gerçekleşen göç hareketlerini kesin olarak belirlemek oldukça güçtür. Bu doğrultuda, resmî nüfus kayıtlarına

göre, Artvin il sınırları dışında ikamet eden 559.555 kişinin Artvin'e kayıtlı olduğu tespit edilmiştir (Tablo 8). Bu nüfusun büyük bir kısmı, büyük ölçüde Ankara, Kocaeli, Bursa ve İstanbul gibi büyük şehirlerde yaşamaktadır. Yapılan araştırmalar, İstanbul'a göç edenlerin ekonomik kazançlarının ve sosyal refah düzeylerinin arttığını ortaya koymaktadır. Göçmenlerin, köyden kente geçiş sürecinde uyum sorunu yaşamadıkları ve kent yaşamına ile sosyal çevreye kolaylıkla adapte oldukları tespit edilmiştir (Kışla, 2008: 284). Benzer şekilde, Bursa'ya göç edenlerin de büyük çoğunluğunun başka bir ile taşınma niyetinde olmadığı; bunun, Bursa'nın sunduğu sosyal ve ekonomik imkânların çeşitliliği sayesinde gerçekleştiği ifade edilmektedir (Bahçalı ve Özözen Kahraman, 2016: 48). Bu bulgular, göçün bireyler için genel olarak olumlu sonuçlar doğurduğunu ve göç edenlerin yaşam kalitesinde artış sağladığını göstermektedir. Artvin'den Bursa ve diğer şehirlere göç edenlerin, memleketleriyle olan duygusal bağları her zaman güçlü kalmıştır. Katılımcılar tamamen geri dönme niyetinde olmasalar da memleketle ilişkilerini hiç koparmamışlardır (Özbayraktar, 2018: 112).

Tablo 8: 2024 Nüfus Kütüklerinin Kaydı Artvin'de Olanların İllere Göre Dağılımı

İller	Nüfus Miktarları
İstanbul	84,866
Bursa	69,692
Ankara	33,79
Kocaeli	28,36
İzmir	12,669
Samsun	9,036
Rize	7,506
Sakarya	6,833
Toplam	252,752
Diğer İller	54,051
Toplam	559,555

Kaynak: ADNKS

Tablo 9: 2012-2024 Yılları Arası Artvin Yıllara Göre Aldığı ve Verdiği Göç Miktarları ile Hızları

Yıllar	Aldığı Göç	Verdiği Göç	Net göç	Net Göç Hızı %
2012	7,286	7,612	-326	-195
2013	10,053	8,644	1,409	836
2014	9,551	10,187	-636	-374
2015	9,05	10,969	-1,919	-1133
2016	8,24	9,283	-1,043	-619
2017	7,788	10,146	-2,358	-1409
2018	15,934	8,876	7,058	414
2019	8,403	11,676	-3,273	-1897
2020	6,358	7,801	-1,443	-848
2021	8,238	8,224	14	8
2022	9,983	9,879	104	61
2023	13,425	10,352	3,073	17,9
2024	10,400	7,625	-2,730	-16,0

Kaynak: TÜİK (2024)

Artvin ilindeki göçün dikkate değer bir özelliği de göç veren ve göç alan bölgelerin büyük oranda örtüşmesidir. Geçmişte Artvin'den göç eden kişilerin, tercih ettikleri bölgelere göç etmeye devam etmeleri ve aynı zamanda bu bölgelerden Artvin'e geri dönüşlerin olması, bu göç hareketini canlı bir şekilde sürdürdüğünün göstergesidir (Bahçalı ve Özözen Kahraman, 2016: 49).

Artvin ilindeki göç hareketleri cinsiyet ve yaş açısından incelendiğinde, farklı sonuçlar tespit edilir. Bu analiz, Artvin'e gelen göçlerde kadınların ve erkeklerin hemen hemen aynı sayıda olduğunu ve sahada gerçekleşen göç olayları açısından kadın-erkek bakımından önemli bir farklılık olmadığını gösterse de Artvin'den ayrılanların ağırlıklı olarak erkeklerden oluştuğunu gösteren bir farklılık tespit edilmiş ve bu durumun, artık tüm aileyi içeren bir göç eğilimi olduğu sonucuna varılmıştır. Elde edilen veriler doğrultusunda, diğer bir farklılığın 15-49 yaş grubu nüfusta olduğu tespit edilmiş ve bu farklılığında iş veya eğitim için gidenlerin gittikleri yerlere uyum sağlayıp bir daha geri dönmeleri sonucunda oluştuğu anlaşılmıştır (Tablo 10.)

Tablo 10: 2024 Artvin İlinin Aldığı Göçlerin ve Verdiği Göçlerin Yaş ve Cinsiyet Yapısına Göre Dağılımı

İlin Aldığı Göç				İlin Verdiği Göç		
Yaş Grupları	Erkek	Kadın	Toplam	Erkek	Kadın	Toplam
0-14	356	340	696	500	454	954
15-49	2,848	4,645	7,493	3,519	3,627	7,146
50+	942	798	1,74	930	849	1,779
Toplam	4,146	5,783	9,929	4,949	4,930	9,879

Kaynak: ADNKS

Araştırma alanında göç nedenleri incelendiğinde, en yaygın motivasyonunun aile bireylerinden birinin diğerlerini etkileyerek tüm ailenin taşınması, iş bulma isteğiyle ekonomik fırsatlar olduğu belirlenmiştir. Ayrıca, ekonomik nedenlerle meydana gelen göçlerin, ailenin bir üyesinin dışarıda çalışması sonucu tüm ailenin birlikte göç etme olasılığını artırdığı gözlemlenmiştir. (Tablo 11).

Sahada göçü tetikleyen önemli faktörlerden biri de kamu personeli atanmasıdır. Bölgedeki çok sayıda kamu görevlisinin varlığı, göç hareketlerini etkileyen belirleyici faktörler arasında yer almaktadır (Özbayraktar, 2018: 108) Bunun yanı sıra, eğitim amacıyla meydana gelen göçler de sahadaki göç dinamiklerinde önemli bir rol oynar. Özellikle üniversite eğitimi için yapılan göçlerin yanı sıra, lise eğitimini başka şehirlerde almak isteyen bireylerin göçü de yaygın olarak gözlemlenmektedir. Daha iyi yaşam ve konut alanları bulma isteği üzerine yapılan göçler de sahadaki göç hareketlerini etkileyen bir diğer faktördür. Bu faktörü, aile yanına memlekete geri dönme isteği üzerine yapılan göçler izlemektedir. Bu göçler sahadaki kırsal sahalarda tersine göç hareketine sebep olmuş, özellikle emekli olan erkek nüfus, araştırma sahasındaki erkek nüfusunun artmasına sebebiyet vererek cinsiyet dağılımının kısmen değişmesine zemin hazırlamıştır (Tablo 11).

Tablo 11: 2018-2024 Yılları Arası Artvin İlindeki Göçlerin Sebeplerinin Dağılımı

Hane/aile fertlerinden birine bağımlı göç	2,148
Tayin/ iş değişikliği	1,508
İşe başlamak / iş bulmak	1,102
Eğitim	1,810
Medeni durum değişikliği/ ailevi nedenler	431
Daha iyi konut ve yaşam koşulları	1,499
Aile yanına memlekete geri dönme	120
Sağlık/ bakım	112
Ev alınması	313
Emeklilik	29
Diğer	163
Bilinmeyen	734

Kaynak: TÜİK

İnceleme alanının demografik yapısını önemli ölçüde etkileyen bir diğer göç türü, mevsimlik işçi göçüdür. Bu göç mevsimlik çalışma amaçlı gelip giden kişilerin oluşturduğu hareketlerdir. Özellikle kış aylarında, bölgenin zorlu coğrafi koşulları ve sert iklim şartları sebebiyle, insanlar geçimlerini sağlamak veya daha uygun yaşam koşulları için farklı bölgelere göç etmekte ve yaz aylarında geri dönmektedir. Ayrıca, çay toplama sezonunda bölgeye dışarıdan mevsimlik işçi gruplarının gelmesi, kırsal bölgelerdeki nüfus yoğunluğunun mevsimlik olarak değişmesine sebep olmaktadır (Tablo 11).

4.5. Nüfusun Sosyo-Ekonomik Özellikleri

Nüfusun sosyo-ekonomik özellikleri, toplumun yaşadığı coğrafyanın hem belirleyicisi hem de sonucudur. Toplumun nüfus yapısı ile ekonomik faktörleri arasındaki karşılıklı ilişki, toplumun gelişme sürecinde kritik bir rol oynamaktadır (Weeks, 2021: 9-10). Bu doğrultuda, Artvin'in eğitim durumu ve sosyo-ekonomik gelişmişlik sıralaması gibi faktörler nüfusun sosyo-ekonomik durumunun daha iyi anlaşılmasını sağlayacaktır.

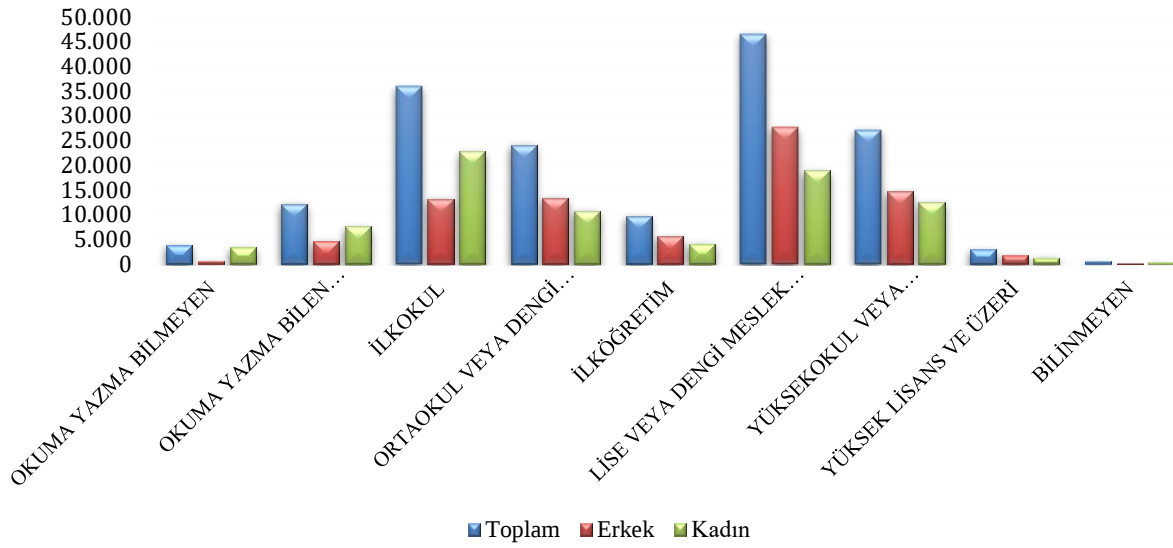
Tablo 12: Artvin İli 6 Yaş Üzeri Eğitim Seviyesi (2023)

Eğitim Durumu (6+ yaş)	Toplam	Erkek	Kadın	Erkek Oranı	Kadın Oranı
Okuma Yazma Bilmeyen	3.849	573	3.276	0,7	4
Okuma Yazma Bilen Fakat Bir Okul Bitirmeyen	12.158	4.609	7.549	5,7	9,3
İlkokul	35.867	13.146	22.721	16,2	28
Ortaokul veya Dengi Meslek Okulu	24.070	13.323	10.747	16,4	13,3
İlköğretim	9.679	5.603	4.076	6,9	5
Lise veya Dengi Meslek Okulu	46.570	27.611	18.959	34	23,4
Yüksekokul veya Fakülte	27.133	14.685	12.448	18,1	15,4
Yüksek Lisans ve Üzeri	2.905	1.658	1.247	2	1,5
Bilinmeyen	487	207	280	0	0
TOPLAM	162.718	81.415	81.303	0	0

Kaynak: TÜİK

2023 verileri doğrultusunda Artvin ilinde 6 yaş ve üzeri nüfusun eğitim durumu, bölgenin toplumsal ve ekonomik yapısı hakkında önemli göstergeler sunmaktadır. Mevcut nüfus içinde en yüksek payı %28,6 oranla lise veya dengi meslek okulu mezunları oluştururken, bu oranı %22 oranla ilkokul ve %16, 7 oranla yüksekokul/fakülte mezunları izlemektedir. Tespit edilen bu dağılım, bölgedeki eğitimin temel ve orta düzeyde yoğunlaştığını, fakat yükseköğretim oranlarının düşük seviyelerde kaldığını göstermektedir. Özellikle lisansüstü eğitim almış nüfus oranının sadece %1,8 olması nüfusun akademik eğitime gereken önemi vermediğini göstermektedir (Tablo 12).

Veriler cinsiyet açısından incelendiğinde nüfusta temelli eşitsizlikler olduğu görülmektedir. Nitekim, okuma yazma bilmeyenlerin büyük çoğunluğunu %85 oranla kadınlar oluştururken, ilkokul mezuniyet oranında da bu çoğunluğu erkekler oluşturmaktadır. Buna karşılık, belirgin farklarla lise ve yükseköğretim düzeyinde eğitim almış erkekler öndedir. Sonuç olarak, bölgede eğitim seviyesi kabul edilebilir seviyede olsa da kadınların eğitim kademelerine katılımında gözlenen sınırlılıklar ve özellikle yükseköğretim kademesindeki oransal düşüklük hem cinsiyet temelli eşitlik açısından hem de bölgenin gelişmişlik seviyesi açısından ele alınması gereken temel sorunlardan biridir (Tablo 12).

Şekil 6: Artvin İli Okuma Yazma Bilmeyenlerin Cinsiyet ve Yaş Dağılımı (2023)**Kaynak:** TÜİK**Tablo 13:** Artvin İlinin Sosyo-Ekonomik Gelişmişlik Sıralaması

İlçe Adı	Genel Sıralama	İl İçindeki Sıralama
Merkez	143	1
Hopa	220	2
Arhavi	273	3
Murgul	408	4
Yusufeli	487	5
Borçka	488	6
Şavşat	559	7
Kemalpaşa	581	8
Ardanuç	599	9

Kaynak: <https://www.sanayi.gov.tr/assets/pdf/birimler/2022-ilce-sege.pdf>.

Kalkınma Ajansları Genel Müdürlüğü tarafından yayımlanan verilere göre, ilin sosyo-ekonomik gelişmişlik açısından ilk sırada yer alan ilçesi Merkez ilçesidir. Bu ilçeyi sırasıyla Hopa ve Arhavi ilçeleri izlemektedir. Yine Artvin'in Merkez ilçesi Türkiye genelinde 143. Sırada yer almakta olup, ilin sosyo-ekonomik açıdan en gelişmiş göstergelere sahip ilçesidir. Arhavi ve Hopa ilçeleri de ticaret, turizm ve ulaşım kolaylıkları sebebiyle daha üst sıralarda yer alırken, Kemalpaşa, Şavşat ve Ardanuç gibi ilçelerin gelişmişlik düzeyi açısından daha altlarda yer alması, bu yerleşmelerde gelişme sürecinin diğer ilçelere göre daha yavaş ilerlediğini göstermektedir (Tablo 13). Özellikle dağlık ve kırsal alanlarda konumlanan ilçelerde ekonomik ve sosyal göstergelerin düşük kalması, altyapı hizmetlerinin eksikliği, mevcut hizmet kapasitesinin düşük olması ve sınırlı iş olanakları işle ilişkilendirilebilir. Bu durum yerel ölçekte ilçeler arası farklılıkların azaltılmasını göz önünde bulunduran, kırsal alanlarda kalkınmaya öncelik veren ve ekonomik faaliyet çeşitliliğini teşvik eden politikaların geliştirilmesi gerektiğini vurgulamaktadır.

5. Sonuç ve Öneriler

Artvin'in nüfus yapısı, son yıllarda yalnızca sayısal değişimlerle değil, aynı zamanda mekânsal ve demografik dönüşümlerle de dikkat çekici bir değişim geçirmektedir. Özellikle kırsal yerleşmelerde gözlenen nüfus kaybı, yalnızca göç olgusuyla açıklanamayacak kadar

çok faktörlü bir yapıya sahiptir. Genç nüfusun büyük oranda merkez ilçelere veya il dışına yönelmesi hem yaş ortalamasının artmasına hem de kırsalın toplumsal dinamiklerinin zayıflamasına yol açmaktadır. Nüfusun merkez ilçelere doğru yönelmesi, kentsel merkezlerin taşıma kapasitesi, altyapı ve hizmet sunumu üzerinde baskı oluştururken; kırsal alandaki nüfusun azalması, bu alanlarda kamu hizmetlerinin sürdürülebilirliğini tehdit etmektedir. Öte yandan, erkek nüfus oranındaki artış, yalnızca sektörel istihdam yapısıyla değil, aynı zamanda göç veren hane yapısındaki cinsiyet temelli rol dağılımlarıyla da ilişkilidir. Bu durum, kırsal toplum yapısında bakım yükü, yaşlı nüfusun yönetimi ve sosyal ilişkilerdeki değişim gibi konularda yeni sorun alanları doğurmaktadır. Çalışmada elde edilen bulgular, nicel verilerin mekânsal analizle birleştirilerek, Artvin'in nüfus yapısına özgü yerel eğilimlerin ortaya koyulmasını sağlamıştır.

Göç, Artvin'in demografik yapısını dönüştüren temel faktör olarak tespit edilmiştir. Özellikle genç nüfusun dışarıya göçü, bölgede üretken genç nüfusun azalmasına ve kırsal alanlarda hizmet sektörünün etkinliğini kaybetmesine neden olmuştur.

Yapılan analizler ve mevcut veriler doğrultusunda, Artvin'de iş gücüne katılımın özellikle erkeklerde daha yüksek olduğu, genç nüfusun büyük oranda il dışına göç ettiği ve kırsal alanda ekonomik faaliyet çeşitliliğinin sınırlı kaldığı belirlenmiştir. Ayrıca bölgede hizmet sektörünün ağırlıklı olarak merkez ilçelerde yoğunlaştığı, kırsalda ise tarımsal üretimin azalan nüfusla birlikte gerilediği görülmektedir. Bu sosyo-ekonomik durum hem ekonomik faaliyetlerin mekânsal dağılımında hem de toplumsal yapıda belirgin farklılıklara yol açmaktadır.

Bu tespitler doğrultusunda ve elde edilen sonuçlara göre aşağıda yer alan öneriler geliştirilmiştir.

1. Kırsal kesimlerde yaşayan ailelere yönelik kooperatif modelleri desteklenmeli; bu kooperatiflerin üretim, pazarlama, finansman ve dijitalleşme süreçleri kapsamında kapasitesi artırılmalı, yenilenebilir enerji ve sürdürülebilir tarım gibi modern üretim alanlarına entegrasyonu sağlanmalıdır.

2. Göç etmiş nüfusun geri dönüşünü sağlamak amacıyla, maddi teşviklerin yanı sıra kültürel aidiyet, sosyal entegrasyon ve kaliteli sosyal hizmetlerini kapsayan kapsamlı sosyal ve ekonomik politikalar geliştirilmelidir.

3. Eğitim ve sağlık hizmetlerinin niteliği artırılarak, yerel öğretmen ve sağlık çalışanlarına sürekli mesleki gelişim imkanları tanınmalı, böylece bölgeye bağlılık güçlendirilmelidir.

4. Genç nüfusun göçünü azaltmak için kırsal kesimlerde teknoloji tabanlı ve yenilikçi iş kolları desteklenmeli; genç girişimcilere maddi destek, mentorluk ve uygun konut imkânları sağlanmalı, sürdürülebilir ve enerji verimli konut projeleri geliştirilmelidir.

5. Mevsimlik iş göçüne bağlı istihdam dalgalanmalarını azaltmak için, turizm, organik tarım, el sanatları gibi alternatif sektörler ve mevsim dışı üretim teknikleri teşvik edilmeli, iş gücünün becerilerini geliştirecek sürekli eğitim programları uygulanmalıdır.

6. Gelir seviyesi düşük ilçelere özel yatırım ve kalkınma teşvikleri bölgenin sosyo-

ekonomik özelliklerine göre şekillendirilmeli, kamu-özel sektör iş birliği ve KOBİ destekleriyle altyapı ve ekonomik çeşitlilik artırılmalıdır.

7. Ortaöğretimden yükseköğretime geçişte fırsat eşitliği sağlamak için sadece burs değil, kariyer rehberliği, psikososyal destek ve dijital eğitim imkânları sunulmalıdır.

8. Sosyal hizmetlerin kapasitesi artırılarak dijitalleşme ve vatandaş odaklı yönetim modelleri ile hizmet kalitesi yükseltilmeli, kamu personelinin motivasyonu ve uzmanlığı sürekli geliştirilmelidir.

Extended Abstract

In this study, the population structure of Artvin is addressed from a multidimensional perspective. Based on population geography and demographic indicators, the change in the current population over time, the distribution of the population in the field, migrations in the field, age and gender and age structure of the population, education level, and socio-economic status are analyzed. The theoretical data sources of the study are the data of the Turkish Statistical Institute and the Address-Based Population Registration System.

When examining the first demographic indicator, population changes, the population of Artvin increased significantly after the 1950s. However, the total population in the field decreased due to the impact of internal migration movements in the period after 1980, and the age structure of the population underwent significant changes. This situation overlaps with the demographic transformation processes encountered in rural areas in Turkey (Yılmaz, 2015). The migration of especially educated and young individuals out of the province has led to an increase in the elderly population in Artvin and a decrease in the population in rural areas.

The geographical structure of the field is the main factor determining the distribution of the current population in the region. The dense population is generally concentrated in highly accessible districts, such as Hopa, Borçka, Kemalpaşa, and Artvin's central districts, which are close to the Black Sea coastline. This situation aligns with settlement models that are sensitive to space (Kie, 1972: 1093-1096).

When the gender and age structure of the population is examined, it is determined that the elderly population in the field is higher compared to Turkey. The fact that the female population is lower than the male population shows that women generally migrate to metropolitan areas for economic reasons (Erder and Kaska, 2003: 25-26). Although the level of education is at an acceptable level, a significant portion of individuals with higher education migrate due to employment limitations.

In socio-economic status analyses, the research field stands out for its limited service sector, which is heavily dependent on public employment, and its low-level industrial structure. The fact that primary economic activities are no longer the preferred source of income in the field has triggered migrations out of the province and towards urban centers, where employment diversity is high. In this direction, migration movements have not only altered the population structure but also reshaped the social structure.

Additionally, the connection between the changes and transformations in Artvin's demographic structure and environmental factors is noteworthy. The rugged and mountainous geography of the area restricts transportation networks and hinders the development of industrial and agricultural activities. This situation limits the diversification of the local population's livelihoods and causes the young population to migrate to urban centers or larger provinces due to limited job options. In this context, migration affects not only the quantitative structure of the population but also the local cultural fabric and social solidarity mechanisms. For example, the social isolation of the elderly population living in rural areas, due to the migration of young people and the difficulty in accessing basic services, threatens both individual well-being and local sustainability. In contrast, Artvin's rich biodiversity, natural beauties and cultural heritage offer important opportunities in terms of ecotourism and nature-based development policies. Policies such as reorganizing local development strategies to evaluate these potentials and supporting them with social support policies that will encourage return migration, encouraging environmentally sensitive investments, spreading social awareness about environmental sensitivity and designing inclusive projects that will encourage the young population to participate in productive activities without severing their ties with the places they live, incentives targeting the return of educated individuals, supporting regional entrepreneurship and strengthening the digital infrastructure will play an important role in Artvin achieving its sustainable development goals.

As a result, the demographic structure of Artvin is constantly changing and evolving. The growth of the rural population, maturation, and regular migration of educated and young people, as well as serious problems in terms of socio-economic development, are being experienced. In addition, infrastructural deficiencies, limited employment opportunities, seasonal workforce mobility, inadequate service conditions, and challenges in accessing quality healthcare all contribute to making this process more complicated. However, high education level, preservation of local values, evaluation of cultural richness, support from public policies, effective use of natural resources, and migration alternatives offer various opportunities for regional development strategies. This study creates a demographic structure specific to Artvin and provides a comparative basis for the region, which shares similar regional characteristics with other areas.

Etik Beyanı	: Çalışmanın tüm hazırlık aşamalarında etik kurallara uyulduğu yazar tarafından beyan edilir. Aksi bir durumun tespiti hâlinde, Artvin Çoruh Üniversitesi Uluslararası Sosyal Bilimler Dergisi herhangi bir sorumluluk kabul etmez ve tüm sorumluluk yazara aittir.
Etik Onayı	: Çalışmada katılımcılardan anket, görüşme, gözlem ya da deney yoluyla birincil veri veya kişisel veri içeren herhangi bir içerik kullanılmamıştır. Bu nedenle etik kurul onayı gerekmemektedir.
Çıkar Çatışması	: Yazarlar arasında herhangi bir çıkar çatışması bulunmamaktadır.
Yazar Katkısı	: Yazarların katkıları aşağıdaki gibidir:
– Giriş	: Birinci ve ikinci Yazarlar
– Literatür	: İkinci ve ikinci Yazarlar
– Metodoloji	: İkinci ve ikinci Yazarlar
– Sonuç	: Birinci ve İkinci Yazar
Birinci yazar katkı oranı %50; İkinci yazar katkı oranı %50	
Finansman	: Yoktur.
Teşekkür	: Yoktur.
Yapay Zekâ Kullanımı	: Çalışmada yalnızca akademik dilin düzenlenmesi için kısmi olarak yapay zeka kullanılmıştır.
Ethical Approval	: The author declares that all stages of the study were conducted in accordance with ethical research principles. In the event of any misconduct, Artvin Çoruh University Journal of International Social Sciences assumes no responsibility and all responsibility lies with the author.
Ethical Approval	: The study did not involve the collection of primary data or any content containing personal data through surveys, interviews, observations, or experiments with participants. Therefore, ethical approval was not required.
Conflict of Interest	: The authors declare that they have no competing interests.
Author Contributions	: Author contributions are as follows:
– Introduction	: First and second authors
– Literature	: First and second authors
– Methodology	: First and second authors
– Conclusion	: First and second authors
The contribution rate of the first author is 50%; the contribution rate of the second author is 50%.	
Funding	: None.
Acknowledgements	: None.
AI Use Statement	: The study utilized artificial intelligence only partially for the purpose of academic language editing

Kaynakça

- Albayrak, L. ve Yılmaz, C. (2022b). Artvin yaylacılık kültüründe kadının yeri ve yerel ekolojik bilgi. *Türk Dünyası Araştırmaları*, 130 (257), 383–406. <https://doi.org/10.55773/tda.1050296>
- Aydın, E. (2023b). Hein de Haas, Stephen Castles & Mark J. Miller. Göçler çağı: Modern dünyada uluslararası nüfus hareketleri. GAV Perspektif Yayınları, 2022. *Türkiye Diaspora Araştırmaları Dergisi*, 3(2).
- Aydın, K. (2018). *Arhavi Kazası'nda İskân ve Nüfus (1486–1583)* (Yayın No. 505224) [Yüksek lisans tezi, Hacettepe Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü]. YÖK Ulusal Tez Merkezi
- Aytuğ, H. K. (2017). AB turizm politikaları çerçevesi Artvin İl'inin sürdürülebilir turizm potansiyeli. *Karadeniz Araştırmaları*, 14 (56), 221–238. <https://doi.org/10.12787/karam1275>
- Bahçalı, S., ve Özözen Kahraman, S. (2016). Artvinlilerin göç tercihlerinde Bursa'nın yerinin sosyo-ekonomik ve mekânsal analizi. *İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Coğrafya Dergisi*, 31(33), (37–52.)
- Baki, A., ve Gökçek, T. (2012). Karma yöntem araştırmalarına genel bir bakış. *Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi*, 11(42), 1-21.
- Currier, C. L. (2005). Book review: state-directed development: political power and industrialization in the global periphery. *Comparative Political Studies*, 38(9), 1162-1166.
- Çavuş, A., Orhan, F., & Zaman, S. (2019). Artvin ilindeki geleneksel kırsal meskenlerin kültürel miras kaynağı olarak ele alınması ve turizme kazandırılması (Proje No. 118K358) [Proje raporu]. *Artvin Üniversitesi, Sosyal Bilimler Fakültesi*.
- Çelik, A. G. Y. K. (2021). Artvin tarihi: İlk Çağ'dan 1918'e. In M. S. Bilgin (Ed.), *Artvin tarihi* (1. Baskı, ss. 152-165). Akçağ Yayınları.
- Dağlı, İ., & Koldemir, B. (2009). *Karadeniz'in artan stratejik önemi ve geleceği* (Yayın No. 24412) [Yüksek lisans tezi, İstanbul Üniversitesi]. YÖK Ulusal Tez Merkezi.

- Demirel, M. (2009). Artvin ve Batum göçmenleri (1877-1878 Osmanlı-Rus Savaşı'ndan Sonra). *Atatürk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi*, 40, (321-322).
- Doğanay, H. (1997). *Türkiye Beşerî Coğrafyası*, Millî Eğitim Bakanlığı Yayınları, Yayın No:2982, Bilim ve Kültür Eserleri Dizisi: 877, Eğitim Dizisi:10, (197) Milli Eğitim Basımevi.
- Doğanay, H. (2014). *Coğrafya öğretim yöntemleri* (6. Baskı). Pegem Akademi
- Doğanay, H. ve Orhan, F. (2014). Artvin ilinde nüfusun başlıca özellikleri. *Doğu Coğrafya Dergisi*, 19 (31), 1. <https://doi.org/10.17295/dcd.98734>
- Erder, S., & Kaska, S. (2003). Irregular migration and trafficking in women: The case of Turkey. *International Organization for Migration (IOM), Geneva*.
- Gibson, C. & Jung, K. (2002). Population division, historical census statistics on population Totals by race, 1790 to 1990, and by hispanic origin, 1970 to 1990, for The United States, regions, divisions, and states U.S. (6-7), *Census Bureau*. <https://doi.org/10.1501/00000000702>
- Gök, N. (2008). Artvin Livası'nın anavatan'a katılım sırasındaki işlenmesinin belgeleri. *Ankara Üniversitesi Türk İnkılap Tarihi Enstitüsü Atatürk Yolu Dergisi*, 89–104. https://doi.org/10.1501/tite_00000000254
- Gül, O. (2016). Tek parti dönemi mülki idarede yapılanma çalışmaları. *Türkiye Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 20(1), (133-151).
- Güner, İ. (2010). Nüfus Coğrafyası. *Genel Beşerî ve Ekonomik Coğrafya*. Gündüz Eğitim ve Yayıncılık.
- Güngör, ND ve Tansel, A. (2012). Türkiye'den beyin göçü: nitelikli göçmenlerin geri dönüş niyetleri. *Uluslararası Göç*, 52 (5), 208–226. <https://doi.org/10.1111/imig.12013>
- Halfacree, K. ve Barcus, H. (2019). Nüfus coğrafyası. *Elsevier e-Kitaplarında* (s. 235–248). <https://doi.org/10.1016/b978-0-08-102295-5.10303-8>
- Haupt, A. & Kane, T. T. (2000). Population Handbook. *Population Reference Bureau Washington, DC*
- Işık, Ş. (2008). Türkiye'de üniversitelerin kentleşme üzerine etkileri. *Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 10(3), (159-182)
- Kanun No: 877. (1926). Teşkilât-ı mülkiye kanunu. *Kanunlar Dergisi*, Cilt 4. Kabul Tarihi: 30 Mayıs 1926. Resmî Gazete, No: 404, 26 Haziran 1926. TBMM 199 no'lu Komisyon Raporu.
- Kılıç, M. (2006). *Artvin ilinin değişen sosyal yapısı ve istihdama etkisi* (204795) [Yüksek lisans tezi, Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü]. YÖK Ulusal Tez Merkezi.
- Kışla, İ. (2008). *Sosyal politika açısından Artvin'den İstanbul'a göç* (Yayın No. 217871) [Doktora tezi, İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü]. YÖK Ulusal Tez Merkezi.
- Kie, R., Johnston, RJ & Gillie, FB (1972). Kentsel yerleşim düzenleri. *Ekonomi Dergisi*, 82 (327), 1093. <https://doi.org/10.2307/2230303>
- Koday, S., ve Erhan, K. (2010). Çoruh vadisinde nüfusun dağılışı. *Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 14(2), 221-230.
- Koday, Z. (2010). Sınır ticaretimiz bakımından sarp sınır kapısının önemi. *Journal of Turkish Research Institute*, (1), (2-11).
- Küçükuşurlu, M. (2009). Türkiye'de livaların vilâyete dönüştürülmesi. *Cumhuriyet Tarihi Araştırmaları Dergisi*, 5(10), (23–24).
- Newman, D. (2006). Bizi ayırmaya devam eden çizgiler: Sınırsız dünyamızdaki sınırlar. *İnsan coğrafyasında ilerleme*, 30 (2), 143–161. <https://doi.org/10.1191/0309132506ph599xx>
- Orhankazi, S. (2021). Osmanlı Devleti İdaresinde Gönye (Gonio) Sancağı. *Karadeniz İncelemeleri Dergisi*, 15 (31), 171–188. <https://doi.org/10.18220/kid.1017407>
- Öğ, B., Güner, T., Cengiz, S., Öztürk, A., Turan, E. ve Özgür, E. (2023). Doğu ve Orta Karadeniz Bölgesi yağışlarının aylık, mevsimlik ve yıllık trend analizi. *Gümüşhane Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü Dergisi*. <https://doi.org/10.17714/gumusfenbil.1330442>
- Özbayrak, S. (2018). *Artvin halkının göç etme eğilimleri üzerine alan araştırması, Bursa örneği* (Yayın No. 605753) [Yüksek lisans tezi, Avrasya Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü]. YÖK Ulusal Tez Merkezi

- Özbey, K., ve Özbey, İ. B. (2020). Göç, aile ve evlilik bağlamında göçmen kadınların topluma uyum süreçleri: Artvin örneği, *Artvin araştırmaları* 2, (157–181). Artvin Çoruh Üniversitesi Yayınları.
- Özçağlar A. (2015). *Yönetmelik Coğrafya*. Nika Yayınevi.
- Tatar, V., Özer, M. B., ve Kartal, A. (2019). Deniz taşımacılığı ve limanların ekonomik etkileri: hopa limanı analizi. *Avrasya Sosyal ve Ekonomi Araştırmaları Dergisi*, 6(5), 138-150.
- Tuncel, M. (1991). Artvin. TDV İslâm Ansiklopedisi, (420–421). *Türkiye Diyanet Vakfı*.
- TÜİK. (2024). *Adrese Dayalı Nüfus Kayıt Verileri*. <https://www.tuik.gov.tr>
- Tümertekin, E., Özgüç, N. (2011). *Beşerî Coğrafya, İnsan-Kültür-Mekân*. Çantay Kitabevi.
- Türker, M. F., ve Öztürk, A. (2001). Artvin ili ekonomisinde ormancılık sektörünün yeri ve önemi. *Artvin Orman Fakültesi Dergisi*, 1, (1-15)
- URL-2. T.C. Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı (2022). *İlçelerin sosyo-ekonomik gelişmişlik sıralaması araştırması*. <https://www.sanayi.gov.tr/assets/pdf/birimler/2022-ilce-sege.pdf>.
- Weeks, J. R. (2021). Population: An introduction to concepts and issues (13th ed.). *Cengage Learning*.
- Xiao, C., Liu, Y., Yang, Y. & Chiaka, JC (2025). Güneydoğu Asya anakarasının sınır bölgelerindeki nüfus kalıpları ve itici güçleri. *Habitat International*, 157, 103321. <https://doi.org/10.1016/j.habitatint.2025.103321>
- Yalçinkaya, Y., ve Kurt, İ. (2022). Çayın ekopolitiği ve Artvin ekonomisinde çay. (Ed.), M. Berberoğlu, O. Şimşek ve U. Uzun, *Artvin'in ekonomik yapısı* (s. 209–222). Gazi Kitabevi.
- Yılmaz, M. (2015). Türkiye’de kırsal nüfusun değişimi ve illere göre dağılımı. *Doğu Coğrafya Dergisi*, 20(33), (161-188).
- Yüceşahin, M (2009). Türkiye'nin demografik geçiş hükümetinin bir yaklaşımı. *Coğrafi Bilimler Dergisi*, 01–25. https://doi.org/10.1501/cogbil_00000000096
- Zaman, M. (2005). Orta ve Doğu Karadeniz’de balıkçılık. *Doğu Coğrafya Dergisi*, 10(13), 31-78.
- Zaman, M. (2018). Doğu Karadeniz bölümü sahil yöresindeki kırsal yerleşmeler ve özellikleri. *Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 22(1), 833-851.
- Zaman, S., Coşkun, O. (2008). Rize İlinin nüfus coğrafyası özellikleri ve bunları etkileyen etmenler üzerine bir inceleme. *A.Ü. Doğu Coğrafya Dergisi*, 12(2), (263-283).